

Universiteit Utrecht

Teun Tieleman

De beste dokter is ook filosoof

Oratie

Uitgesproken bij de aanvaarding van de leeropdracht Antieke Filosofie en Geneeskunde aan de Universiteit Utrecht op vrijdag 22 januari 2016.

*Mijnheer de Rector Magnificus,
geachte toehoorders,*

Inleiding

De filosofie en de westerse geneeskunde ontstonden beide in het Griekenland van de late zesde en de vijfde eeuw voor onze jaartelling: zij zijn manifestaties van wat wel, met enige sentimentaliteit maar ook met enig recht, het ‘Griekse wonder’ wordt genoemd¹: de opbloei van de Griekse cultuur in deze relatief korte periode. In dit verband valt vaak de term ‘rationaliteit,’ bijvoorbeeld wanneer gezegd wordt dat dit het begin was van de *rationele* geneeskunde. Het begrip rationaliteit behoeft zeker nadere verduidelijking en invulling waar het erom gaat te bepalen wat de Atheners en andere Grieken nu onderscheidde van culturen zoals de Mesopotamische en Egyptische die – zoals ook de Grieken zich realiseerden – aanmerkelijk ouder waren dan de Griekse, maar ook van oosterse culturen zoals de Chinese, die zij niet of nauwelijks kenden.² Als eigentijdse, verantwoordelijke historici willen wij ons verre houden van eurocentrische geschiedbeschouwing en oriëntalisme. Maar typerend voor de Griekse cultuur en de denkers die zij voortbracht, was ongetwijfeld de nadruk op grondslagen, principes of oorzaken ter verantwoording van beweringen en theorieën. Deze denkwijze werd bevorderd door de sociale en politieke context

---

1 Als eerste door de Franse auteur en geleerde Ernest Renan (1823-1892), *Souvenirs d'enfance et de jeunesse* (Paris 1883) 60: “Depuis longtemps je ne croyais plus au miracle, dans le sens propre du mot, cependant la destinée unique du peuple juif, aboutissant à Jésus et au christianisme, m'apparaissait comme quelque chose de tout à fait à part. Or voici qu'à côté du miracle juif venait se placer pour moi *le miracle grec*, une chose qui n'a existé qu'une fois, qui ne s'était jamais vue, qui ne se reverra plus, mais dont l'effet durera éternellement, je veux dire un type de beauté éternelle, sans nulle tâche locale ou nationale” (mijn cursivering).

2 Over rationaliteit in relatie tot de Griekse wetenschap en filosofie vgl. de studies verzameld in Frede & Striker (1996). Longrigg (1993) besteedt ondanks zijn titel weinig belangstelling aan het begrip in relatie tot de antieke geneeskunde, of althans haar intellectueel meer respectabele echelons.

waarin de Griekse filosofie en wetenschap ontstonden: de opkomst van democratische instituties inclusief juryrechtspraak en daarmee van een praktijk van debat en argumentatie. Ook de overredingskunst, de retorica, vond hier een rijke voedingsbodem.³

Bij hun verklaring van het ontstaan van de wereld doen de vroegste filosofen een beroep op natuurlijke processen die wij uit alledaagse ervaring kennen zoals de interactie tussen water en vuur. Hun theorieën appelleren zowel aan onze ervaring als aan ons voorstellingsvermogen. Het effect hiervan was een demythologisering van de natuur. Overigens betekent dit niet dat al deze vroege natuurfilosofen of, zo u wilt, proto-wetenschappers afstappen van elk godsbegrip. Vaker leidt dit tot wat we kunnen karakteriseren als een zuivering van de traditionele religie van irrationele elementen. Denk aan de grillige Griekse goden, die soms net mensen waren en die men voortdurend te vriend moest zien te houden.

Tegelijk met de natuurfilosofie ontstaat een geneeskunde die ervan uitgaat dat wij voor het begrijpen van gezondheid en ziekte kennis moeten hebben van de elementen waaruit het lichaam is opgebouwd. Daaruit wordt een verklarend schema geconstrueerd volgens hetwelk een bepaalde oorzaak altijd of meestal een bepaald gevolg zal hebben—ziekte als natuurlijk proces. We kunnen hierbij denken aan de leer (die geldt als kernstuk van de Hippocratische geneeskunde) van de vier lichaamsvochten of -sappen, het befaamde kwartet zwarte en gele gal, bloed en slijm, waarvan de auteur van het Hippocratische geschrift over de *Natuur van de mens* (volgens sommigen Hippocrates zelf) zich bedient: gezondheid berust op hun vermenging, ziekte op hun scheiding. De therapeutische behandeling is dan ook gericht op het herstel van de juiste samenstelling.

Omdat zij zich op de hele mens richt is de benadering van deze artsen holistisch te noemen. Dit begrip kan ook worden toegepast op de opvatting van de mens als deel van een groter geheel, de wereld, als opgebouwd uit dezelfde elementen en onderworpen aan

---

3 Over deze problematiek vgl. vooral de relevante studies van Lloyd (1978), (1983) (1987), (1996), wiens typering ik op hoofdlijnen onderschrijf en volg.

dezelfde wetmatigheden als andere wezens. De mens is daarmee ook onderhevig aan ziekte verwekkende invloeden van buiten; het zijn dus niet alleen interne factoren waardoor het evenwicht verstoord raakt, maar ook door bijvoorbeeld bedorven lucht.

Zo ontstonden de westerse geneeskunde en de wijsbegeerte gelijktijdig vanuit een gemeenschappelijke voedingsbodem: het rationele denken in het klassieke Griekenland. Beide bereikten een eerste bloeiperiode in de personen van respectievelijk Plato en Aristoteles en de legendarische arts Hippocrates (5de–4de eeuw v. Chr.). Maar dit is niet een geschiedenis waarin elk van beide zich afzonderlijk en in verschillende richtingen ontwikkelt, zoals twee takken die vanuit een gemeenschappelijke oorsprong steeds verder uit elkaar groeien. De daarop volgende eeuwen laten een beeld zien van voortdurende wisselwerking en kruisbestuiving: medici gebruiken filosofische concepten en procedures in hun medische onderzoeken, maar dragen ook bij aan filosofische debatten over kentheorie en het lichaam–ziel probleem. Filosofen modelleren hun morele missie naar het voorbeeld van de geneeskunde door zichzelf te presenteren als artsen van de menselijke ziel (*psychê*).⁴

Deze dialoog leidde ook tot reflectie op de relatie tussen filosofie en geneeskunde als zodanig. Wat was status van elk, wat hun onderlinge verhouding? In hun debat werden opvattingen ontwikkeld die vruchtbaar zijn geweest voor het ontwikkelen van een concept van medische wetenschap waarop de Europese en Arabische geneeskunde van latere eeuwen voortbouwden en waarvan de invloed zich uitstrekt tot in onze tijd, ook al realiseren wij ons dit inmiddels nauwelijks meer. Ik wil mij beperken tot drie posities die bijzonder representatief of invloedrijk lijken te zijn geweest. Deze drie vinden

---

4 Over de relatie tussen filosofie en geneeskunde zie het nog steeds lezenswaardige artikel van Edelstein (1952/1987), die echter nogal eenzijdig de leidende rol bij filosofie legt: zo stelt hij dat wanneer Galenus en Herophilus filosofische ideeën rectificeren, zij dit doen 'als filosofen' (1987: 353). Het meer recente overzichtsartikel van Frede (1987) benadrukt juist de gelijkwaardigheid binnen de interactie. Over het filosofisch debat over de status van de geneeskunde zie ook Hankinson (2004).

wij in het Hippocratische geschrift *Over de oude geneeskunde* (eind vijfde eeuw v. Chr.), bij de grote filosoof Aristoteles (384–322 v. Chr.) in enkele relevante passages en bij de eveneens grote arts en filosoof Galenus van Pergamum (129–ca. 215 n. Chr.). Tot slot formuleer ik enkele gedachten over de vraag wat deze geschiedenis over dokters en filosofen uit een ver verleden ons vandaag de dag nog te zeggen zou kunnen hebben, gegeven onze vragen en ervaringen omtrent gezondheid en ziekte en de rol van de geneeskunde.

[Hippocrates] De oude geneeskunde

De formatie van filosofie, geneeskunde en andere disciplines ging gepaard met reflectie over hun onderlinge relatie en verschillen en, in samenhang hiermee, ontstond aandacht voor methodologische kwesties. Een relatief vroeg voorbeeld hiervan is het op Hippocrates' naam overgeleverde tractaat *De oude geneeskunde*, dat geschreven werd aan het eind van de vijfde eeuw v. Chr. De Hippocratische auteur benadrukt de onzekerheid en onnauwkeurigheid van de geneeskunde in vergelijking met andere kunden of, zo u wilt, toegepaste wetenschappen: het gaat hier om de vanmiddag cruciale Griekse term *techné*, meervoud *technai*. Vanwaar nu deze ongewisheid van de geneeskunde? Individuele patiënten verschillen bijv. sterk in hun reactie op een bepaald soort voedsel; een duidelijk criterium voor het bepalen het juiste dieet heeft de arts niet: het is moeilijk dit met precisie vast te stellen en foutjes en fouten zijn schering en inslag. Dat valt vaak niet zo op wanneer het om lichtere kwalen gaat, waarvan de patiënt gemakkelijk herstelt. Onze auteur trekt hier een aardige vergelijking:

“Ik beveel van harte de arts aan die *kleine* fouten maakt; trefzekerheid is een grote zeldzaamheid. De meeste dokters verkeren, zo schijnt het mij toe, in dezelfde positie als slechte stuurlieden. Bij kalm weer kunnen ze hun fouten verbergen, maar wanneer zij overvallen worden

door een machtige storm of hevige wind, dan is het aan alle mensen duidelijk dat de stuurman het schip te gronde hebben gericht door hun onwetendheid en geblunder (c. 9).”

Het is dan ook geboden terughoudend te zijn met drastische ingrepen. Verder kan de arts het beste zijn uitgangspunt nemen bij wat de patiënt zelf voelt als het meest zekere (of: minst onzekere) criterium dat hem ter beschikking staat. Het is een houding die wij vaker in de Hippocratische geschriften tegenkomen: voorzichtigheid met ingrepen en de angst meer schade aan te richten dan goed te doen, gecombineerd met nauwkeurige en langdurige observatie van de patiënt om waar mogelijk de natuur een handje te helpen bij het herstelproces. Op het idee dat de geneeskunde zich niet zozeer richt op ziektes maar op zieke individuen zal ik later nog terugkomen.

De feilbaarheid van de geneeskunde leidde hier en daar tot twijfel over, of zelfs verwerping van, haar status als kunde of wetenschap (*technè*). Maar zulke scherpslijperij gaat onze auteur te ver: er is aantoonbaar gestage vooruitgang in medische kennis; het is ook weer niet zo dat onwetendheid regeert (c. 12). Maar er zijn verschillende vormen van geneeskunde en niet alle zijn goed. Onze auteur polemiseert tegen niet nader genoemde nieuwlichters die willekeurige aannames (*hypotheseis*) introduceren in medische theorievorming. Een voorbeeld zijn abstracte principes zoals het hete, het koude, het droge en het natte, als factoren bij de verklaring van ziekte en gezondheid. Zulke abstracties voeren ons weg van de ervaring en zijn in de medische praktijk onnodig (c. 15). Kortom, de geneeskunde heeft geen nieuwe methode nodig. Onze auteur laat zien dat de oorsprong van de geneeskunde ver in de tijd teruggaat (vandaar de titel *De oude geneeskunde*) en dat zich in de loop van de medische traditie ook een methode heeft ontwikkeld. In dit verband bekritiseert onze auteur dan ook artsen en sofisten die menen dat men moet beschikken over een algemene theorie over de mens voordat men de geneeskunde praktiseert (c. 20). Dan gaat men de kant van de filosofie op, zoals hij illustreert aan de hand van filosofen zoals Empedocles die in hun boeken *Over de natuur* ingaan op de oorsprong van de

mens en de elementen waaruit hij is samengesteld. Maar wat zij doen heeft voor de geneeskunde evenveel waarde als voor de schilderkunst: weinig tot niets dus. De dokter moet de natuur inderdaad bestuderen, maar als men de natuur diepgaand en in haar wetmatigheden wil leren kennen, dan is de geneeskunde zelf daarvoor de aangewezen bron. Maar bij die wetmatigheden denkt onze auteur primair aan de causale relaties tussen leefwijze (dieet, baden, beweging) en de fysieke toestand van de mens. Het moge duidelijk zijn dat wat deze medische auteur betreft de arts geen filosoof hoeft te zijn. De afwijzing van algemene theorievorming met een beroep op verborgen oorzaken is een positie die nog een lange toekomst voor zich had en in de Hellenistische periode zou terugkeren in één van de medische scholen, t.w. de Empiricistische school, die de geneeskunde baseerde op ervaring, en wel van een tamelijke passieve soort, en die anatomisch onderzoek dan ook zag als nutteloos voor de klinische praktijk.

Aristoteles

Aristoteles (384–322 v. Chr.) staat aan de wieg van vele wetenschappelijke disciplines—een adembenemend scala reikend van biologie tot literatuurwetenschap. Elk van deze disciplines richt zich op een bepaald domein van het Zijnde of de werkelijkheid, welke Aristoteles anders dan Plato niet ziet als een genus met delen, maar als een gelaagde structuur, een hiërarchische reeks geworteld in zijn substantie-begrip. Dit brengt hem tot een pluralistische visie op filosofie of wetenschap: het gaat niet om delen van één wetenschap maar eerder om wetenschappen of filosofieën. Elk daarvan wordt gekenmerkt door een eigen status en een daarbij passende methode: zo differentieert hij tussen de theoretische of beschouwende disciplines zoals fysica, wiskunde en biologie enerzijds en de praktische disciplines ethiek en politieke filosofie anderzijds. De theoretische disciplines richten zich op universele, onveranderlijke waarheden; kennis (*epistēmē*) daarvan is net als haar object zeker en stabiel. Zij is

bovendien de hoogste menselijke activiteit en een doel in zichzelf. De studie van het menselijk handelen in ethiek en politiek is gegeven haar wisselvallige morele en sociale materie noodzakelijkerwijs minder exact. Haar doel, het goede handelen of leven, plaatst de ethiek weer op een ander en hoger niveau dan de *technai*, de kundes of toegepaste wetenschappen, die niet praktisch, maar poietisch ofwel productief zijn: hun doel is het produceren van iets buiten zichzelf. Hiertoe rekent Aristoteles ook de geneeskunde, die immers erop gericht is iets buiten zichzelf, gezondheid in het lichaam van een patiënt, te produceren (wie denkt dat hij Aristoteles kan vloeren door aan te komen met het voorbeeld van een arts die zichzelf geneest, onderschat zijn analytische vermogens: *Physica* II.1: 192b23–32).

Deze status van de geneeskunde lijkt verrassend nederig, komend van een denker die niet alleen zelf zoon van een arts was, maar keer op keer in zijn omvangrijke werk een bepaald punt illustreert aan de hand van de geneeskunde. We stuiten hier echter op Aristoteles' beruchte privilegering van theorie boven praktisch nut, die veel kritiek heeft uitgelokt.⁵

In één sleutelpassage wordt Aristoteles' standpunt duidelijker. Ik verwijs hier naar de openingspagina's van zijn *Metafysica* (A.1: 980a22–982a3), waar Aristoteles een hiërarchische reeks van mentale toestanden uiteenzet: waarneming–herinnering–ervaring–kunde–kennis. Kunde (*technê*) staat dus tussen ervaring (*empeiria*) en kennis (*epistêmê*) in: zij deelt met ervaring een gerichtheid op afzonderlijke, individuele dingen, maar onderscheidt zich van ervaring doordat zij over de particularia generaliserende uitspraken doet. Aristoteles gebruikt de geneeskunde als voorbeeld: de arts geneest individuele mensen, niet de mens als soort, en als hij zich niet vertrouwd maakt met het zieke individu, kan dit tot grote fouten leiden. Maar tegelijkertijd stijgt de arts boven de ervaring uit door in te zien dat bepaalde *typen* individuen bij bepaalde kwalen baat hebben bij een bepaald *soort* behandeling. Maar hij bereikt niet het niveau van universaliteit dat is voorbehouden aan de bezitter van kennis, de

---

5 E.g. door Karl Popper (1945) vol. 253–254.

wetenschapper of filosoof, die de eerste oorzaken en principes als zijn objecten heeft. Zo presenteert Aristoteles enerzijds *technê* en *epistêmê* in een cumulatieve reeks gekenmerkt door stijgende algemeenheid, maar hamert anderzijds op het onderscheid tussen kunde en wetenschappelijke kennis. Elders gebruikt hij weer andere criteria om het verschil tussen kennis en kunde duidelijk te maken, zoals in *Ethica Nicomachea* VI 3, waar hij het perspectief legt bij het kenobject en stelt dat kunde gericht is op een object dat kan zijn en niet-zijn, terwijl wetenschappelijk kennis (zoals ik al meldde) zich richt op stabiele, onveranderlijke objecten.

Maar er zijn ook passages bij Aristoteles die dit beeld van *epistêmê* en *technê* als twee strikt gescheiden mentale toestanden nuanceren. In zijn tractaatje *Over zintuiglijke waarneming en waarneembare objecten* stelt hij dat natuurfilosofen (*physikoi*) doorgaans ook de eerste principes van de geneeskunde tot hun taakveld rekenen en dat die artsen die op een meer filosofische manier te werk gaan, de geneeskunde baseren op principes afkomstig uit de studie van de natuur (*Sens.* 436a17-b2; cf. *Resp.* 480b22-31).⁶ De natuurfilosoof (of natuurwetenschapper)⁷ moet wel ingaan op gezondheid en ziekte, aangezien deze kenmerkend zijn voor levende wezens. Maar dit gaat niet verder dan een behandeling van de oorzaken of principes van gezondheid en ziekte. Aangezien de meer filosofisch denkende (d.w.z.

---

6 Vgl. *EN* I.13:1102a18-26, waar Aristoteles hetzelfde onderscheid tussen artsen lijkt te maken als hier geïmpliceerd wordt: hij spreekt hierover de categorie van 'verfijnde artsen' die veel aandacht schenken aan de studie van het hele lichaam. Over de betekenis van het begrip 'verfijnde' (of 'prominente') artsen (*charientes tôn iatrôn*) zie Van der Eijk (1995) 448-451. Van der Eijk sluit niet uit dat er ook een sociaal aspect, d.w.z. onderscheid naar sociale klasse, gemeoid is met deze uitdrukking: Van der Eijk (1995) 451n.18.

7 Bij Aristoteles behoort de studie van de natuur tot wat hij de theoretische filosofie noemt, ter onderscheiding van praktische filosofie (ethiek, politieke filosofie) en de *technai* (kundes, 'toegepaste wetenschappen') zoals de geneeskunde. Filosofie valt hier in feite samen met het begrip wetenschap, zodat er geen onderscheid bestaat tussen natuurwetenschap en natuurfilosofie; vgl. *De Partibus animalium* I.1: 640a5 met Van der Eijk (1995) 449n6. Aristoteles spreekt dan ook over filosofieën in het meervoud om de verschillende disciplines aan te duiden; elk richt zich op een eigen domein van de werkelijkheid, bijv. *Met.* I.6: 987a29, VI.1: 1026a18.

theoretisch ingestelde) artsen weer uitgaan van principes ontleend aan de natuurfilosofie is er sprake van een overlap. Maar verder is Aristoteles geneigd filosofie enerzijds en geneeskunde anderzijds gescheiden te houden: de filosoof bestudeert de natuur om puur theoretische redenen; theorie heeft dan ook haar doel in zichzelf, t.w. de contemplatie van waarheden, haar eeuwige en stabiele objecten. Zoals wij hebben gezien, ziet Aristoteles de geneeskunde als een 'kunde' in de zin van een praktische vaardigheid, die gericht is op het produceren van iets buiten zichzelf, t.w. gezondheid in de patiënt. Niettemin is het interessant te zien dat hij binnen de medische stand een groep artsen onderscheidt die hun discipline verrijken door buiten haar grenzen te treden: zij zijn geïnteresseerd in de oorzaken van lichamelijke processen in het algemeen. Aristoteles betitelt hen dan ook als 'verfijnd' of misschien 'prominent' (Gr. *charientes*), een term waarin misschien ook een sociaal aspect aanwezig is. Het is niet moeilijk voorbeelden te bedenken van artsen aan wie Aristoteles gedacht kan hebben: verschillende op Hippocrates' naam overgeleverde geschriften gaan in op theoretische aspecten, maar zijn karakterisering is ook van toepassing op Diocles van Carystus, een prominent arts en jongere tijdgenoot van Aristoteles.

Voor wat betreft de *filosofen* die ingaan op gezondheid en ziekte, denkt Aristoteles ongetwijfeld aan zijn eigen leermeester Plato (427-347 v. Chr.). In diens *Timaeus*, Plato's scheppingsverhaal, volgt op een beschrijving van de menselijke anatomie en fysiologie een behandeling van de factoren die gezondheid en ziekte bepalen. Ook Plato liet zich hierbij inspireren door wat hij wist van contemporaine medische inzichten, maar hij zet deze in voor zijn project te laten zien hoe deze wereld het werk is van een goede en intelligente Schepper, een kosmos die dan ook overwegend wordt gekenmerkt door orde, regelmaat en schoonheid. Zijn goddelijke ambachtsman schept echter niet uit het niets maar in een weerbarstige materie die beperkingen oplegt aan zijn ordenende activiteiten. Deze wereld is de best mogelijke, zij het niet perfect zoals haar model, de transcendente Vormen, dat wel is. Dit oorzakelijk model maakt het dus mogelijk de goddelijke voorzienigheid, zoals blijkend uit het intelligente

ontwerp van de wereld, te verzoenen met onvolmaaktheden zoals ziekte en dood. Ik ben wat nader ingegaan op de *Timaeus*, omdat deze invloedrijke dialoog van Plato later in deze oratie nog een rol zal spelen. Ik kom hier dus nog op terug.

Galenus van Pergamum

We komen nu bij de derde getuige van dit debat die ik vanmiddag wil presenteren. Hij is niet alleen een getuige, maar ook iemand die van beslissende invloed is geweest en in menig opzicht de held van mijn verhaal—Galenus van Pergamum (129–215 n. Chr.). Galenus werd in 129 geboren in een vooraanstaande familie in Pergamum, een stad in het Griekse Oosten van het Romeinse Rijk, in wat tegenwoordig noord-west Turkije is. Het was een familie waarin de kunden, *technai*, al generaties werden beoefend en in ere gehouden, bijv. de bouwkunde: zo was zijn vader Nikon architect. Deze vader liet Galenus eerst filosofie studeren, maar toen de jongen zestien was, maakte de god van de genezing, de in Pergamum met een groot heiligdom vereerde Asclepius, in enkele niet mis te verstane dromen aan vader duidelijk dat hij zijn zoon ook geneeskunde moest laten studeren; een dubbele major, zouden wij nu zeggen. Zo geschiedde. Na een uitzonderlijk lange medische studie die hem in onder meer Athene en Alexandrië bracht, werd Galenus arts van de gladiatoren in zijn geboortestad Pergamum. Een leuke kans zich te bekwamen in de behandeling van wonden. Maar na enkele jaren, in 162, vertrok hij naar Rome om zich daar een reputatie te verwerven als praktiserend arts en medisch wetenschapper. In zijn werk *Over prognose* (hierna afgekort als *Praec.*) vertelt Galenus over deze turbulente periode, waarin hij door succesvolle genezingen en spectaculaire anatomische demonstraties carrière wist te maken en na enkele jaren zelfs de aandacht van de keizer op zich wist te vestigen. Dit leidde uiteindelijk tot Galenus' aanstelling als lid van het team van lijfartsen van keizer Marcus Aurelius, net als Galenus ook (Stoisch) filosoof, en

een enorme hypochonder.

Het verhaal dat Galenus vertelt in *Over prognose* is erop gericht duidelijk te maken wat zijn *techné*, geneeskunde, mits in de juiste handen, allemaal vermag. Deze *techné* stelt hem in staat het verloop van een ziekte correct te voorspellen, prognose naast diagnose dus. Dit leidt tot sensatie, zowel bij Galenus' patiënten en het publiek—en tot afgunst, lastercampagnes en intriges van de kant van andere artsen. Dit blijkt onder meer uit zijn relaas van zijn genezing van Eudemus van de zgn. kwartaanse koorts, een vorm van malaria (*Praec.* 2–4), een genezing die zijn definitieve doorbraak in Rome betekende en hem toegang verschafte tot de Romeinse upper class. De zieke Eudemus liet zich naast Galenus bijstaan door de beste artsen van Rome, die hem echter al spoedig opgaven. Zo niet Galenus, die herstel voorspelde. De gerespecteerde arts Antigenes bespote hem en sprak ten overstaan van leken en collega's de woorden: “Eudemus: drieënzestig jaar oud; drie koortsaanvallen midden in de winter—en Galenus belooft hem te genezen!” Hij voegde Galenus' aanhangers toe dat zij binnenkort zouden weten wie zij ondersteunden wanneer zij zouden zien dat Eudemus zijn huis uitgedragen werd (*ibid.* 2.3, p.82.12–22 Nutton). Wanneer Eudemus herstelt, komt deze uitspraak als een boemerang bij Antigenes terug en raakt zijn carrière in een ernstige dip. De genezen Eudemus prijst Galenus ten overstaan van andere artsen zoals de grote Martinus, tevens een vooraanstaand anatoom, die ertoe overgaat Galenus te belasteren: die zou zich bedienen van magie en waarzeggerij. Maar waar het om de precieze vorm daarvan gaat is Martianus hopeloos inconsistent: hij noemt horoscopen, offers, de vlucht der vogels en toevallige ontmoetingen (*ibid.* 3.6–7, p. 84.1–10 Nutton). Dit beledigt Galenus in zijn competentie als arts en legt de morele verdorvenheid van zulke prominente leden van de medische stand bloot. Waar *leken* verbaasd staan of zulke praatjes geloven, is dit volgens Galenus te wijten aan hun onwetendheid van wat de geneeskunde vermag.

Er is wel geopperd dat wij in Galenus' werk twee modellen van geneeskunde vinden: enerzijds een wetenschappelijke geneeskunde die aan de strenge, door vooral filosofen aan *kennis*

Afbeelding: Galenus voert een vivisectie-experiment op een varken uit (vgl. *Over prognose*, c. 5). Gravure uit een Opera Omnia-editie van Galenus, Venetië 1555.

(*epistēmē*) gestelde voorwaarden voldoet en uitgaat van evidente en onbetwifelbare principes. Dit model wordt vooral gerepresenteerd door anatomische en fysiologische werken waarin Galenus de natuurlijke functionaliteit en pure schoonheid van de organen en het lichaam als geheel aantoonde. Maar anderzijds is daar de geneeskunde als therapie, die in andere geschriften wordt behandeld: een op ervaring gebaseerde, feilbare vaardigheid zoals die in de medische praktijk tot ontwikkeling was gekomen. In deze laatste context ziet Galenus zich geconfronteerd met ziekten als manifestaties van een *falende* natuur, ziekten die hij met wisselend succes probeert te genezen.

Zo zouden wij te maken hebben met een 'hoger' en 'lager' model of concept van geneeskunde die wij in verschillende contexten tegenkomen.⁸ Is er hier inderdaad een conflict tussen twee modellen dat Galenus niet bevredigend heeft weten op te lossen of te verzoenen? Het beeld van de therapie zoals dit bijvoorbeeld naar voren komt uit het aangehaalde geschrift *Over prognose*, is er volgens mij niet een van onzekerheid en inexactheid. Integendeel. Hier is het probleem, zo lijkt het, niet inherent aan de geneeskunde zelf, maar ligt veeleer bij sommige van haar beoefenaars; het is zelfs in hoge mate een *moreel*

8 Vegetti (1981); vgl. Vegetti (1994).

probleem. Alle reden om de kwestie nog eens nader te beschouwen.

Zoals wij hebben gezien, was Aristoteles geneigd kennis (*epistêmê*) en kunde (*technê*), principieel van elkaar te scheiden als respectievelijk theoretisch en productief ('poietisch') en op basis van hun verschillende objecten, algemene principes vs. Individuele items. Kennis is kenmerkend voor filosofie of wetenschap. Kunde is wat de arts en andere ambachtslieden doen. Maar we hebben ook opgemerkt dat Aristoteles hierop soms weer wat afdingt en wijst op een mate van overlap bij filosofen en bepaalde, chiquere artsen.

Galenus doorsnijdt Aristoteles' distictie loodrecht door in zijn *Ars medica* (*iatrikê technê*) de geneeskunde (*iatrikê technê*) te definiëren als kennis (*epistêmê*) van wat gezond, ziek of geen van beide is (*Ars medica* 1b, p. 276.6-7 Boudon [I, 307 K.]). En er zijn meer Galenische passages waar wij de geneeskunde in deze epistemologisch opgekrikte vorm tegenkomen, of geneeskunde en filosofie beide gerangschikt zien als gelijkwaardige, rationele en nobele *technai* (kundes).⁹ Galenus was zeer vertrouwd met de Aristotelische wetenschapsleer en haar centrale concepten. We mogen aannemen dat hij hier kennis gebruikt in een zin waaraan de hoge Aristotelische (of Platoonse) eisen kleven. Dit wordt bevestigd door een sleutelpassage in zijn werk *Over Mijn Eigen Boeken* (c. XI). Hier beschrijft hij hoe hij als jongeman getroffen was door de verdeeldheid tussen en zelfs binnen de filosofische scholen en hierdoor bijna was vervallen tot een radicale vorm van Scepticisme. Vaste grond onder de voeten vond hij nog net op tijd door zich te wenden tot de traditie van de zgn. geometrische kundes (*technai*) zoals die door zijn voorouders, grootvader en eigen vader (een architect) waren beoefend. Deze toegepaste wetenschappen leveren resultaten van beproefd nut op die door iedereen als zodanig kunnen worden herkend, deskundige of leek. Met 'geometrisch' bedoelt Galenus vooral hun deductief-axiomatische structuur zoals bekend van Euclides' meetkunde. Dit houdt in dat zij uitgaan van axioma's en andere evidente en dus onbewijsbare principes. Galenus voegt toe dat onder de filosofen juist de aanhangers van Aristoteles

---

9 Tieleman (2015).

met ditzelfde model werken, hetgeen verklaart waarom zij minder onderlinge verdeeldheid vertonen dan andere filosofische scholen. Men denkt hier allicht aan het wetenschapstheoretisch model dat wij in met name Aristoteles' *Analytica Posteriora* vinden. Zoals gezegd, onderscheidt Aristoteles dit model scherp van het concept van kunde (*technê*). Aristoteles' geeft dit begrip een lagere status en degradeert dit in feite de filosofie uit. Dit was een correctie op het Socratische gebruik van het concept: Socrates immers had zijn filosofisch project immers gekarakteriseerd als een kunde met betrekking tot onze eigen *psychê*, dus een filosofische levenskunde – of kunst, en hij had zich in dit verband veelvuldig van de analogie met klanten in de alledaagse zin bediend. Na Aristoteles greep de Stoa weer terug op Socrates' gebruik van *technê*, dat de mogelijkheid bood een filosofie te verankeren die zowel was gebaseerd op zekere principes als gericht op praktisch nut, t.w. het genezen van individuele mensen. Mijns inziens benutte Galenus ditzelfde potentieel van het begrip *technê*. Maar meer nog dan door de Stoa liet hij zich inspireren door Plato's aanbeveling, in de *Phaedrus*, van de methode van Hippocrates: hier vond hij de grootste filosoof (Plato) en de grootste arts Hippocrates (270c-d) in harmonieuze overeenstemming over een onderwerp dat hem zo na aan het hart lag: de correcte wetenschappelijke procedure. Hij vond in de *Phaedrus* passage eveneens steun voor zijn opvatting dat de correcte methode is gebaseerd op zowel rede als ervaring bij het ontdekken en toetsen van waarheden. Dit vormt dat de grondslag van een medische filosofie of filosofische geneeskunde, waaraan Galenus op de meest pregnante manier uitdrukking geeft in zijn charmante tractaatje *De beste dokter is ook filosoof*—een these die hij illustreert aan de hand van de drie traditionele delen (afgezien van de Aristotelische traditie) van de filosofie: logica, natuurfilosofie, ethiek. Hier vinden wij het ideaal van de arts-filosof, een ideaal dat Galenus terugprojecteert op Hippocrates. De ideale arts beheerst logische procedures zoals begripsanalyse en herkent inconsistenties. Hij heeft inzicht in de ultieme bestanddelen van het menselijk lichaam als onderworpen aan dezelfde wetmatigheden als de natuur in het algemeen. Maar niet minder belangrijk is het derde deel van de filosofie, de ethiek, die de

morele deugden aanleert die essentieel zijn voor een gewetensvolle omgang met patiënten én collega's en voor de zelfdiscipline en integriteit in het beoefenen van de geneeskunde. De arts vervult een missie tot heil der mensheid; iedere geldzucht is hem vreemd.

Er is wel geopperd dat Galenus' ideaal van een filosofische geneeskunde ingeven was door de wens de in zijn tijd onder druk gekomen sociale status van de geneeskunde te herstellen. Dit kan een factor geweest zijn. Maar zoals we hebben gezien, levert Galenus met zijn weldoordachte concept van geneeskunde een bijdrage aan een langdurig debat over haar kentheoretische grondslagen, met andere woorden: over de aard en reikwijdte van medische kennis. Bovendien houdt zijn positie een moreel appèl in waarvan de oprechtheid onbetwifelbaar is: wie zich als arts ook filosoof noemt, committeert zich ook aan hoge eisen voor wat betreft morele integriteit.

Zo had Galenus een correctie aangebracht op Aristoteles' visie op kennis als gericht op contemplatie van de waarheid, niet op praktische toepassingen. Galenus was en bleef de kampioen van de *technai*, de ambachten en toegepaste wetenschappen. Galenus' herijking van het begrip kunde lijkt evenwel één probleem nog niet te hebben opgelost. Het gaat hier in feite om een oud punt van kritiek, dat wij ook in het Hippocratische geschrift *De oude geneeskunde* zijn tegengekomen: de geneeskunde slaagt maar al te vaak niet in haar doel, de genezing van de patiënt, en kan dus geen aanspraak maken op zelfs de status van een kunde (*technê*) op gelijke voet met andere kundes of toegepaste wetenschappen.¹⁰ Dit is natuurlijk een probleem voor degenen die deze status wel opeisten voor hun vak en al helemaal voor Galenus, die voor haar zelfs aanspraak maakt op filosofische status. Als zodanig maakt dit strijdpunt deel uit van een meer omvattend debat over de status van de *technai* ten opzichte van de filosofie, een debat dat vooral in de Hellenistische periode op gang kwam toen ook andere *technai* zoals de wiskunde en astronomie sterk opkwamen en gezag opeisten. Hoe bezag Galenus de feilbaarheid van zijn *technê*, de geneeskunde, in relatie tot haar onwankelbare

---

¹⁰ Vgl. Allen (1993) met verdere verwijzingen.

grondslagen? Blijft hij dan toch steken in twee verschillende modellen van geneeskunde?

Bij de beantwoording van deze vragen komt het er mijns inziens op aan Galenus' positie tegen de juiste achtergrond te plaatsen. Het is een achtergrond waarin de al eerder genoemde *Timaeus* van Plato een rol speelde. Galenus eerde Plato als grootste filosoof en schreef samenvattingen van al diens werken inclusief de *Timaeus*. Op de ook al genoemde medische passages van de *Timaeus* schreef hij een afzonderlijk commentaar. Maar ook in het negende en laatste boek van zijn grote werk *Over de opvattingen van Hippocrates en Plato* verdedigt hij Plato's visie op de kosmos als een geordend geheel waaruit wij het bestaan en de goedheid van een goddelijke Schepper mogen afleiden, ongeacht of wij Plato's scheppingsverhaal letterlijk nemen (de wereld kent een beginpunt) of in de zin van een zogenaam *creatio continua* of *perpetua*: schepping als *voortdurend* proces van goddelijk onderhoud en bestuur. Zoals wij al zagen, kent de goddelijke invloed haar begrenzing in een weerbarstige materie, zoals blijkt uit de onvolmaaktheden in een overwegend welgeordend geheel. De mens, die zijn rationaliteit met God deelt, vervult een intermediaire rol in dit schema: zijn of haar taak is het zich spiegelen aan de kosmische orde zelf orde te scheppen, d.w.z. een rationeel en moreel verantwoord leven te leiden. Galenus vult dit nader in met zijn missie als arts.¹¹ Hij ziet zichzelf als dienaar van de god van de geneeskunst, Asclepius, die, zoals wij eerder hebben opgemerkt, werd vereerd in een groot heiligdom in Galenus' geboorteplaats Pergamum en die door Galenus als voorvaderlijke god werd gezien. Maar de verering van Asclepius had in het gehele Romeinse Rijk een hoge vlucht genomen, zozeer dat Asclepius werd geassocieerd met de oppergod Zeus. Voor een filosofisch geschoolde intellectueel zoals Galenus lag een associatie met Plato's goddelijke schepper meer voor de hand. Voortbouwend op oudere ideeën over de genezende kracht van de natuur (die wij in het Corpus Hippocraticum¹² aantreffen maar ook bij de Hellenistische arts

---

11 Hierover en over wat hierna volgt vgl. Tieleman (2013) en (2016).

12 Hp. *Epidemiae* VI 5.1 Littré (Loeb VII, 255), Alim. 15, 39; vgl. Jouanna (1999) 346.

Herophilus¹³) kan Galenus zijn genezende werk zien als verlengstuk van het (her)scheppende werk van God. Net als Plato's goddelijke Ambachtsman vindt de arts echter zijn beperking in de materialiteit van de schepping en zo ook in de individuele lichamen waarop zijn activiteit zich richt. Daardoor kan zijn medische kennis goed en in theorie perfect zijn, maar kan de weerbarstige materie genezing in de weg staan. Galenus drukt deze gedachte eenmaal zeer pregnant uit wanneer hij stelt:

Sommige mensen hebben meteen al vanaf hun geboorte een zo slechte constitutie dat zij de leeftijd van zestig niet kunnen bereiken, ook al zou Asclepius zelf hen behandelen (*De sanitate tuenda* 1, 12, 15 = CMG V, 4, 2, p. 29; K. VI, 63).

Als Asclepius zelf niet altijd genezing kan bewerkstelligen, dan hoeft zijn dienaar, de arts, zich in dergelijke gevallen ook niet te schamen. De onzekere uitkomst van medisch behandelen hoeft dus niet in mindering worden gebracht op de kentheoretische status van de geneeskunde zelf. Het is verleidelijk hier een parallel te trekken met het Stoïsche onderscheid tussen goed mikken en het doel raken: filosofische kennis (belichaamd in de Stoïsche wijze) mag een goede keuze garanderen, dat de handeling tot het beoogde *doel* leidt is niet zeker.¹⁴ Maar in feite is dit relevant voor de morele beoordeling, die betrekking heeft op juist de innerlijke houding waaruit de keuze voortkomt.

Galenus' concept van *techné* representeert een tamelijk geslaagde poging het algemene en individuele, theorie en praktijk,

---

13 Vgl. Herophilus' uitspraken dat medicijnen de handen van de goden zijn en dat een geneesmiddelen op zich niets voorstellen zonder iemand die weet hoe ze gebruikt moeten worden. Beide uitspraken worden door Galenus met instemming en in één en dezelfde passage aangehaald: *De compositione medicamentorum secundum locos* 6.8 (XII, pp. 965-966 K. = Herophilus T 249; cf. 248a-c von St.). Degene die weet hoe de medicatie aan te wenden is volgens Galenus een persoon die is geschoold in de rationele (of logische) methode en van nature intelligent is (*ibid.*).

14 Frede (2003), Tieleman (2015) 176. Vgl. Alpers-Gölz (1976), Inwood (1986), Ierodiakonou (1995), Chiaradonna (2014) 80-88.

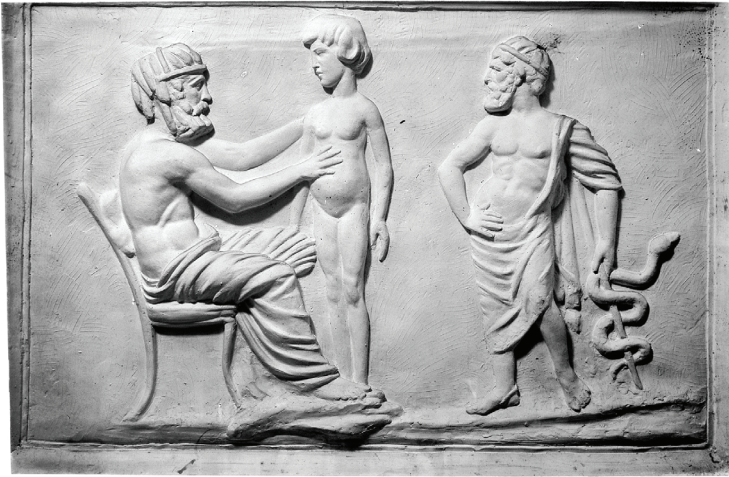
rede en ervaring samen te brengen. Ik beweer niet dat hij erin slaagde alle spanningen op te lossen. Men kan denken aan zijn vasthouden aan evident-ware axioma's naast zijn voortdurende nadruk op empirische toetsing. Maar historisch gezien bewees zich dit concept wel als zo sterk dat Galenus de strijd tussen de medische scholen – en met name de Rationalisten en Empiricisten – wist te overwinnen en zo de weg vrij maakte voor het concept van een eenheidswetenschap die wordt gekenmerkt door een brede consensus onder haar beoefenaren. Dit was dan ook een overwinning op het sectarisme en het daarmee verbonden gezagsprincipe. Ironisch genoeg was het ook het begin van de hegemonie van het Galenisme, met Galenus zelf en de door hem zo vereerde Hippocrates in de rol van onaantastbare medische autoriteiten.

Terugblikkend op deze geschiedenis van de interactie tussen filosofie en geneeskunde mogen we stellen dat zij in hoge mate vruchtbaar is geweest voor de ontwikkeling van inzichten op het vlak van kennis, wetenschap, methode en disciplinevorming. Deze zijn de moeite van het bestuderen meer dan waard zijn, omwille van henzelf en van hun invloed. Historici van de geneeskunde, evenals trouwens historici van de filosofie, zijn hieraan lang voorbij gegaan. Deze periode van verwaarlozing komt inmiddels ten einde, maar er is nog veel werk te doen. Ook de antieke wetenschap wordt hierbij allang niet meer alleen beschouwd als initiator van sociaal-culturele, ideologische, technologische en andere vormen van verandering, maar juist ook als spiegel van haar tijd: wetenschappelijke teksten reflecteren de cultuur waarin ze zijn ontstaan en een bepaalde functie vervulden, soms ten dienste van een heersende ideologie of moraliteit.¹⁵ De medische teksten die ons uit de Oudheid zijn overgeleverd vormen in dit opzicht wel een bijzonder rijke en omvangrijke bron van informatie en vertegenwoordigen een onschatbaar historisch belang.

Bij hun bestudering brengen wij evenwel onze eigen vragen en ervaringen en waarden mee. Het is dan ook mogelijk en zinvol een omgekeerd perspectief te kiezen en deze eigen vragen, ervaringen

---

15 Vgl. Lloyd (1983).

Afbeelding: 'Griekse arts en patiënt. Gips in W.H.M.M. Wellcome M0001578.

en waarden te bezien in het licht van de omgang met gezondheid en ziekte in voorbije perioden van onze geschiedenis. In mijn verhaal van vanmiddag zijn al enkele aangrijpingspunten te vinden: de spanning tussen geneeskunde als gebaseerd op een exacte natuurwetenschap met algemene wetten enerzijds en geneeskunde als vaardigheid die uitgaat van de individuele mens met zijn eigen, vaak onvoorspelbare fysieke reacties; de grenzen die zijn gegeven met de feilbaarheid van de geneeskunde of bij lichamelijk onverklaarbare klachten; de moraliteit van de geneeskunde als haar onvervreemdbaar onderdeel. Zoals wij hebben gezien leverde Galenus uitgaande van filosofisch gedachtegoed een cruciale bijdrage aan het formuleren van een concept van geneeskunde als eenheidswetenschap. Tegelijkertijd bleef hij door en door Hippocratisch in zijn nadruk op de hele mens, niet een bepaald ziek orgaan, en op het individu als deel van een groter geheel, wat zijn geneeskunde ook holistisch maakt, met veel nadruk op leefwijze en dieet—een sterk preventieve geneeskunde dus.

Dit spanningsveld is niet alleen maar problematisch, maar ook gezond

en productief. We willen een geneeskunde die een stevig fundament vindt in de biomedische wetenschap. Wat wij *niet* willen is een terugval in de irrationaliteit. Maar het perspectief van de individuele patiënt mag daarbij niet verloren gaan. Aan de hand van enkele voorbeelden heb ik laten zien hoe met die spanning werd omgegaan in eerdere perioden van onze cultuurgeschiedenis.

Peroratio

Aan het eind van deze rede gekomen wil ik mijn dank uitspreken aan het College van bestuur, het bestuur van de Faculteit Geesteswetenschappen en het bestuur van het Departement Wijsbegeerte en Religiewetenschap voor het creëren van deze profileringsleerstoel en het mij daarop benoemen. Zo'n benoemingsprocedure is een langdurig proces waarbij verschillende gremia en personen betrokken zijn. Voor wat betreft personen wil ik de gelegenheid benutten mijn dank uit te spreken voor hun inspanningen aan de hoogleraren Keimpe Algra, Wiljan van den Akker en Martha Frederiks, maar ook aan de leden van de sollicitatiecommissie, de hoogleraren Josine Blok, Marcus Düwell, Paul Ziche en Frans de Haas van de Universiteit Leiden. Ik dank allen voor het in mij gestelde vertrouwen. Mijn leeropdracht is aanvullend en versterkend ten opzichte van het profiel zoals dat reeds is opgebouwd in mijn disciplinegroep Geschiedenis van de Filosofie, met name waar het gaat om de wisselwerking tussen filosofie en wetenschap. Maar in feite gaat het hier om een universiteitsbreed element van profilering zoals tot uitdrukking komt in het Descartes Centre. Hierin zijn dan ook Utrechtse onderzoekers van verscheidene faculteiten verenigd. Het moge duidelijk zijn dat een verdere ontwikkeling van betrekking met de faculteit geneeskunde mijn aandacht zal hebben. De faciliteiten daarvoor zijn aanwezig. Met perfect gevoel voor timing besloot NWO deze zomer mijn een onderzoekssubsidie in het kader van de Vrije Competitie Geesteswetenschappen toe te kennen. Het gaat hierbij

om een project over Galenus' visie op het verschijnsel mens dat ik momenteel opstart.

Maar gelukkig blijven ook veel dingen min of meer hetzelfde, zoals de stimulerende omgeving zoals ons Departement die biedt, met vele collega-onderzoekers en -docenten van wie ik vrijwel dagelijks bijleer. Dat geldt a fortiori voor de sectie de antieke wijsbegeerte: Keimpe Algra, Jan van Ophuijsen, Maarten van Houte, Albert Jooze, Robert Vinkesteyn en de buitenpromovendi Jori Castricum en Alexander Egorov. En de groep zal binnenkort verder expanderen dank zij de genoemde NWO-subsidie. We proberen een reputatie hoog te houden en een traditie voort te zetten die vooral is gevestigd door mijn promotor, Prof. Jaap Mansfeld, die zich als onderzoeker nog danig doet gelden. In de aanloop naar deze oratie heb ik vaak teruggedacht aan de kans die ik in 1986 van hem kreeg het pad van de wetenschap in te slaan.

Tot slot wil ik niet onvermeld laten hoeveel het voor mij betekent deze oratie uit te spreken in tegenwoordigheid van mijn vrouw Linda, mijn zoons Laurens en Sebastiaan, vader, schoonouders, andere familieleden en vele vrienden. Ik voel mij daarin rijk gezegend. Ik gaf al aan dat een gelegenheid als deze je doet terugblikken op de weg die je hebt afgelegd. Mijn partner op die weg was mijn vrouw Linda, aan wie ik deze oratie dan ook opdraag.

Ik heb gezegd

Bibliografie

- Allen, J. (1993) 'Failure and Expertise in the Ancient Conception of an Art' in A. Janis & T. Horowitz, eds. *Scientific Failure* (Lanham MD) 83-110.
- Alpers-Gözl, R. (1976) *Der Begriff skopos in der Stoa und seine Vorgeschichte*, Spudasmata VIII (Hildesheim: Georg Olms).
- Chiaradonna, R. (2014) 'Galen on what is persuasive (*pithanon*) and what approximates to truth,' in P. Adamson / Rotraud Hansberger / James Wilberding, eds. *Philosophical Themes in Galen* (London: Institute of Classical Studies).
- Eijk, Ph. J. van der (1995) 'Aristotle on "Distinguished Physicians" and on the Medical Significance of Dreams,' in Van der Eijk *et al.* (1995) vol. II, 447-459.
- Eijk, Ph. J. van der / H.F.J. Horstmanshoff / P.H. Schrijvers, eds. (1995) *Ancient Medicine in its Socio-Cultural Context* (Amsterdam / Atlanta GA: Rodopi).
- Edelstein, L. (1952) 'The Relation of Ancient Philosophy to Medicine,' BHM 26: 299-316. Repr. in *Ancient Medicine. Selected Papers of Ludwig Edelstein* (Baltimore/London 1967; pb 1987) 349-366.
- Frede, M. (1987) 'Philosophy and Medicine in Antiquity,' *Essays in Ancient Philosophy* (Oxford) 225-242.
- Frede, M. (2003), 'Discussion on Boudon,' in : J. Barnes & J. Jouanna, *Galien et la philosophie*, Vandoeuvres-Genève: Fondation Hardt: 299-305.
- Frede, M. & G. Striker (1996), *Rationality in Greek Thought* (Oxford: Clarendon Press).
- Hankinson, R.J. (2004) 'Art and experience: Greek philosophy and the status of medicine,' *Quaestio* 4: 3-24.
- Ierodiakonou, K. (1995) 'Alexander of Aphrodisias on Medicine as a Stochastic Art,' in Van der Eijk *et al.* (1995) 473-485.
- Inwood, B. (1986) 'Goal and Target in Stoicism,' *The Journal of Philosophy* 83: 547-556.
- Jouanna, J. (1999) *Hippocrates*, transl. M.B. DeBevoise (Baltimore-London: John Hopkins Univ. Pr.); oorspr. *Hippocrate* (Paris: Fayard 1992).
- Lloyd, G.E.R. (1979) *Magic, Reason and Experience. Studies in the Origins and Development of Greek Science* (Cambridge: Cambridge University Press. With later reprints).
- Lloyd, G.E.R. (1983) *Science, Folklore and Ideology. Studies in the Life Sciences in Ancient Greece* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Lloyd, G.E.R. (1987) *The Revolutions of Wisdom. Studies in the Claims and Practices of Ancient Greek Science* (Berkeley: Univ. of California Press).
- Lloyd, G.E.R. (1996) *Adversaries and Authorities. Investigations into ancient Greek*

- and Chinese Science* (Cambridge: Cambridge Univ. Pr.
- Longrigg, J. (1993) *Greek Rational Medicine: Philosophy and medicine from Alcmaeon to the Alexandrians* (London: Routledge).
- Popper, K.R. (1945), *The Open Society and its Enemies* (London: Routledge), two volumes; many reprints.
- Tieleman, T. (2013) 'Miracle and Natural Cause in Galen,' in S. Alkier & A. Weissenrieder (ed.), *Miracles Revisited. New Testament Miracle Stories and their Concepts of Reality*, Studies on the Bible and its Reception, vol. 1 (Berlin: De Gruyter) 101–115.
- Tieleman, T. (2015) 'Galen on Medicine as a Science and as an Art,' *History of Medicine* vol. 2.2 (2015) 172–182.
- Tieleman, T. (2016) 'Religion and Therapy in Galen.' in: G. Etzelmüller & A. Weissenrieder (eds.) *Illness and Religion* (Eugene OR: Wipf and Stock Publishers) 15–31.
- Vegetti, M. (1981) 'Modelli di medicina in Galeno,' in V. Nutton, ed. *Galen: Problems and Prospects* (London: BICS) 47–63.
- Vegetti, M. (1994) L'immagine del medico e lo statuto epistemologico della medicina in Galeno, *ANRW* II, 37.2: 1672–1717.

Curriculum Vitae

Teun Tieleman (1960) studeerde na zijn eindexamen (Christelijk Gymnasium Utrecht, 1979) Klassieke Taal- en Letterkunde aan de Universiteit Utrecht (kandidaatsexamen 1983, *cum laude*; doctoraalexamen 1986, *cum laude*). Tijdens zijn studie raakte hij ook geïnteresseerd in de wijsbegeerte en specialiseerde zich in de antieke filosofie.

In 1992 promoveerde hij *cum laude* aan de UU op het proefschrift *Galen and Chrysippus. Argument and Refutation in the De Placitis Books II-III* (promotor: Prof dr Jaap Mansfeld; co-promotor: Prof dr Jim Hankinson, Austin Texas). Vervolgens was hij werkzaam als onderzoeker en als docent in zowel het voortgezet als het hoger onderwijs. Sinds 2001 is hij verbonden aan de Universiteit Utrecht. Ook was hij gastonderzoeker en -docent in Cambridge, Los Angeles en Novosibirsk. Op 1 april 2015 werd hij profileringshoogleraar met als leeropdracht 'Antieke Filosofie en Geneeskunde.' Sinds december 2015 leidt hij het door NWO gesubsidieerde onderzoeksproject *Human Nature: Medical and Philosophical Perspectives in the Work of Galen of Pergamum* en sinds januari 2018 is hij bestuurslid van het Zwaartekracht-programma *Anchoring Innovation*.

Het onderzoek van Teun Tieleman richt zich met name op de Stoa en op Galenus van Pergamum en de antieke geneeskunde. Daarbinnen vormen theorieën van de emoties een bijzonder aandachtspunt, naast kenleer, methodologie (dialectiek) en fysica. Bij dit alles gaat veel aandacht uit naar de receptie- en overleveringsgeschiedenis van de vaak fragmentarische en indirecte informatie waarmee de historicus van de antieke filosofie moet werken. Deze 'contextuele' benadering is typisch voor de in Utrecht opgebouwde onderzoekstraditie op dit gebied.

Colofon

Copyright: Teun Tieleman 2018

Vormgeving: Communicatie & Marketing, faculteit
Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht